

УДК 811.111'42

Ольга ЦЬМУХ

ЕКОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ДИСКУРСОЗНАВСТВА

У статті здійснено огляд наукових праць, об'єктом дослідження яких є дискурс. Виявлено, що увага лінгвістів, які займаються цією проблематикою, в основному зосереджена на визначенні дискурсивних і комунікативно-прагматичних ознак різнофахових текстів, лінгвістичних та екстралінгвістичних елементів дискурсу, на аналізові його основних інтенцій і стратегій. Визначено коло проблем, пов'язаних з вивченням сучасного екологічного дискурсу.

Ключові слова: дискурс, екологічний дискурс, лінгвістика, дискурсознавство, комунікативні стратегії, концептосфера, концепт.

Серед найважливіших понять сучасної лінгвістики вагоме місце належить дискурсу. Когнітивно-дискурсивний підхід до вивчення мовних явищ дає можливість лінгвістам визначити комунікативно-функціональні особливості людського спілкування у різних видах комунікації. Дослідження дискурсу різнофахової типології дозволяє отримати нову інформацію щодо моделювання носіями мови знань про світ у різних аспектах.

Науковий інтерес до дискурсу як одного з ключових понять сучасної лінгвістики став об'єктом дослідження таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Т. Р. Ананко, М. І. Барсукова, А. А. Бігарі, С. В. Вострова, Д. В. Єфременко, О. В. Іванова, О. О. Кліманова, К. Я. Кусько, А. І. Раду, В. Є. Чернявська та ін. Дослідники акцентують увагу на вивченні дискурсу різнофахової типології, зокрема медичного [2; 5], навчального [8], жіночого [14], авторитарного [9], рекламного [12; 16], корпоративного [1] та ін.

Актуальність обраної тематики полягає в тому, що попри широкий спектр лінгвістичних розвідок, зосереджених на вивченні дискурсу різнофахової типології, екологічний дискурс все ще залишається недостатньо дослідженим і потребує системного вивчення.

Мета статті – проаналізувати здобутки українських і зарубіжних учених у вивченні дискурсу різнофахової типології, визначити місце екологічного дискурсу в структурі сучасних лінгвістичних досліджень.

У системі найважливіших понять сучасної лінгвістики вагоме місце займає дискурс. Н. Д. Арутюнова визначає дискурс як

«зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами» [11, с. 136]. В. Є. Чернявська розуміє під дискурсом «текст(и) у нерозривному зв'язку з ситуативним контекстом: у сукупності з соціальними, культурно-історичними, ідеологічними, психологічними факторами, з системою комунікативно-прагматичних і когнітивних цілей автора, що взаємодіє з адресатом, який обумовлює особливу – ту, а не іншу – впорядкованість мовних одиниць різного рівня при втіленні у тексті» [15, с. 77–78]. К. Я. Кусько дає таке визначення дискурсу: це «переважно текст, його уривок, схема, фрагмент чи парадигма, письмова або усна; або акт (акти), комплекс (комплекси) усної комунікації, об'єднані послідовною логічною будовою і мовними зв'язками локального та глобального змісту з метою реалізації певної авторської інформативної, людинознавчої чи суспільствознавчої проблематики» [10, с. 29]. Ф. С. Бацевич розглядає дискурс як «тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» [3, с. 138]. Г. Г. Почепцов вирізняє дискурс газетний, літературний, рекламний, політичний, театральний, релігійний (фідеїстичний) дискурс, кінодискурс, теле- і радіодискурс, дискурс у сфері паблік рілейшенз (див. про це: [3, с. 138–146]).

М. І. Барсукова [2] виявляє та аналізує мовні тактики діагностуючої, лікуючої і рекомендує стратегій медичного дискурсу, розглядає роль мовного етикету та ввічливості в гармонізації спілкування лікаря і пацієнта. Медичний дискурс у науковій розвідці С. В. Вострової [5] детермінований перспективою лінгвокогнітивних і комунікативно-прагматичних ознак англійських висловлювань з проблематики ВІЛ/СНІДу. Авторка виявляє і зіставляє основні семантичні особливості мовної організації професійного та професійно-непрофесійного

англомовного медичного дискурсу (далі – АМД), визначає основні концептуальні метафоричні моделі, що використовуються в АМД з проблематики ВІЛ/СНІДу, типологізує їхні складові і простежує мовні засоби їхньої реалізації.

Дослідження навчального дискурсу О. О. Кліманової [8] локалізується в площині визначення лінгвістичного статусу мікротексту формулювань навчальних завдань (далі – ФНЗ) у структурі навчального дискурсу. У своїй науковій розвідці О. Кліманова розглядає релевантні в типологічному плані характеристики мікротекстів, що належать до жанру навчальної інструкції, виявляє та описує основні функції мікротексту ФНЗ у дискурсивному просторі підручника, встановлює параметри кореляції функціональної специфіки і лінгвістичного оформлення тексту навчальної інструкції, ідентифікує складові елементи прескриптивної ситуації, описує потенційно можливі моделі прескрипції в мікротекстах ФНЗ та систематизує мовні явища реалізації категорії спонукання у досліджуваних нею мікротекстах.

А. А. Бігарі [4], досліджуючи дискурс сучасної англійської сім'ї, визначає основні дискурсивні риси, рольові стереотипи сімейного спілкування, характеризує вплив фактора влади на міжособистісну комунікацію в родині, виокремлює конфліктобезпечні комунікативні ситуації, окреслює їхню модель і вказує на основні прогнозовані вербальні та невербальні дії, що призводять до комунікативних невдач мовців; визначає основні екстралінгвістичні чинники, що впливають на формування сучасного англійського сімейного спілкування. П. Г. Крючкова [9] зосереджує увагу на вивченні основних лінгвістичних і екстралінгвістичних елементів авторитарного дискурсу, аналізує його основних інтенцій і стратегій комунікантів, визначенні комунікативних рис авторитарних особистостей.

А. І. Раду [12] визначає комунікативно-функціональну типологію і лінгвістичні особливості функціонування рекламного дискурсу (далі – РД); вивчає явище глобальної зв'язності РД на прикладі його структурно-композиційної та структурно-тематичної організації; аналізує локальну зв'язність РД, досліджуючи лінгвосемантичні і лінгвістичні особливості функціонування РД; досліджує вербальні та екстравербальні

маркери контекстуалізації РД та їхній вплив на формування жанрового контексту рекламного дискурсу. І. М. Шукало [16] аналізує семантичні та комунікативні властивості англомовного комп'ютерного рекламного дискурсу (далі – АКРД), стратегії і тактики його побудови; розкриває інституційну природу АКРД, визначає його мовленнєво-жанрові характеристики; виявляє особливості структурно-семантичної організації; встановлює комунікативні стратегії й тактики побудови АКРД.

Досліджуючи засоби вербалізації концептосфери «фемінізм» в американському жіночому дискурсі XIX–XX ст., Н. В. Соколова [14] презентує комплексний аналіз англомовної лексичної бази вербалізації цієї концептосфери в історичній перспективі. Т. Р. Ананко [1] досліджує лінгвопрагматичні і соціолінгвістичні особливості корпоративного дискурсу, визначає та аналізує його лексичні й стилістичні якості, визначає найпоширеніші комунікативні стратегії й тактики в корпоративному дискурсі.

Попри велике розмаїття проведених лінгвістичних досліджень, об'єктом яких є дискурс, екологічний дискурс досі залишається малодослідженим і потребує системного вивчення. Сучасна екологічна ситуація у світі зумовлює необхідність детального розгляду особливостей спілкування у сфері екології. Еколінгвістика – це «один із сучасних наукових напрямів у сфері мовознавства, який сформувався на межі соціального, психологічного та філософського напрямів у лінгвістиці» [7, с. 28–29]. Екодискурс став предметом дослідження науковців порівняно недавно. Зокрема, І. О. Розмаріца [13] дослідила принципи організації екологічного дискурсу (далі – ЕД) як лінгвокогнітивного явища, розглянула засоби реалізації комунікативних стратегій в ЕД, виокремила основні дискурсотвірні концепти. Проаналізувавши мовний матеріал із застосуванням логіко-понятійних критеріїв, дослідниця встановила, що тематика спілкування в екологічній сфері зводиться до одиниць *ENVIRONMENT*, *ENERGY*, *POLLUTION*, *CLIMATE CHANGE* та *CHERNOBYL*. Ключовим для екологічного дискурсу І. Розмаріца вважає концепт *ENVIRONMENT*.

Вивчаючи особливості метафоричної концептуалізації в екологічному дискурсі природних катастроф, О. В. Іванова [7] типологізує ЕД на: науковий (визначення проблемної ситуації і

предмета вивчення, аналіз історичного питання, формулювання гіпотези та мети дослідження, вибір методів і матеріалу, побудова теоретичної моделі та проведення експерименту, оцінка результатів проведеного дослідження, визначення сфери практичного застосування отриманих результатів), медійний (виявлення диференційованого впливу на аудиторію засобом інформування), релігійно-проповідницький (роз'яснення подій, спонування до каяття) і художній (активний емоційно-інтелектуальний і моральний вплив на читача). Ядром ЕД О. Іванова вважає науковий дискурс [7, с. 35].

Вивчення сучасного екологічного дискурсу, на думку О. Іванової [7, с. 27], можливе у декількох аспектах: 1) культурно-історичному – у контексті безперервності та зміни історичної інтерпретації екологічних зв'язків; 2) природознавчому – у цілісному комплексі взаємовідносин між живими істотами і оточуючим середовищем; 3) філософському – усвідомлення особливостей екологічного мислення; 4) естетичному – сприйняття екологічних стосунків; 5) соціополітичному – становлення нового стилю соціальної поведінки на основі екологічних знань; б) етичному – визначення в межах практичних дискурсів норм індивідуального та колективного спілкування з оточуючими людиною екосистемами.

Д. В. Єфременко в праці, присвяченій екологополітичним дискурсам [6], розглядає екологію як політичну проблему. Основними екологополітичними дискурсами вчений вважає алармістський (1960-і – середина 1980-х років) та сучасний дискурс сталого розвитку. До найважливіших дискурсів сталого розвитку Д. В. Єфременко зараховує такі: рутинний підхід, екологічна модернізація, структурна екологізація, антимодернізм, статус уявлень про ноосферу.

Отже, на сучасному етапі розвитку дискурсознавства екологічний дискурс стає важливим об'єктом лінгвістичних досліджень. Перспективи подальших лінгвістичних досліджень екологічного дискурсу пов'язані з систематизацією концептів екологічного дискурсу, вивченням особливостей реалізації концептосфери ЕД в електронному комунікативному просторі, проведенням порівняльного аналізу особливостей функціонування

ЕД у науковому та медійному просторі. Вивчення цих та інших питань функціонування екологічного дискурсу сприятиме комплексному дослідженню особливостей комунікації в сфері екології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ананко Т. Р. Англомовний корпоративний дискурс : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Т. Р. Ананко. – Х., 2007. – 20 с.
2. Барсукова М. И. Медицинский дискурс: стратегии и тактики речевого поведения врача : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / М. И. Барсукова. – Саратов, 2007. – 141 с.
3. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики : [підруч.] / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
4. Бігарі А. А. Дискурс сучасної англомовної сім'ї : автореф. дис. ... канд. філол. наук / А. А. Бігарі. – К., 2006. – 21 с.
5. Вострова С. В. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості сучасного англомовного медичного дискурсу (на матеріалі медичних текстів з проблематики ВІЛ/СНІДу) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2003. – 20 с.
6. Ефременко Д. В. Эколого-политические дискурсы. Возникновение и эволюция : [монографія] / Д. В. Ефременко. – М. : ИНИОН РАН, 2006. – 284 с.
7. Иванова Метафорическая концептуализация природных катастроф в экологическом дискурсе : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.19 / Е. В. Иванова. – Челябинск, 2007. – 191 с.
8. Климанова О. А. Аутентичный учебный дискурс в контексте современных лингвистических исследований (на материале микротекстов формулировок учебных заданий) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. А. Климанова. – Самара, 2001. – 197 с.
9. Крючкова П. Г. Авторитарный дискурс (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / П. Г. Крючкова. – К., 2003. – 21 с.
10. Кусько К. Я. Дискурс іноземномовної комунікації: концептуальні питання теорії і практики / К. Я. Кусько // Дискурс іноземномовної комунікації. – Л. : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 25–48.
11. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.

12. Раду А. І. Типологія та лінгвостилістичні особливості функціонування ділової реклами (на матеріалі англomовної рекламної продукції): автореф. дис. ... канд. філол. наук / А. І. Раду. – Запоріжжя, 2004. – 20 с.

13. Розмаріца І. О. Лінгвокогнітивні особливості комунікації у сфері екології (на матеріалі сучасної англ. мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук / І. О. Розмаріца. – К., 2004. – 21 с.

14. Соколова Н. В. Вербалізація концептосфери «фемінізм» в американському жіночому дискурсі ХІХ–ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – О., 2007. – 24 с.

15. Чернявская В. Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия : [учеб. пособие] / В. Е. Чернявская. – М. : Флинта: Наука, 2006. – 136 с.

16. Шукало І. М. Англomовний комп'ютерний рекламний дискурс: семантичний та комунікативний аспекти (на матеріалі веб-сайтів британських туристичних компаній): автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2008. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2011

ЦЬМУХ О.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО ДИСКУРСОВЕДЕНИЮ

В статье осуществлен обзор научных работ, объектом исследования которых является дискурс. Выявлено, что внимание лингвистов, занимающихся данной проблематикой, в основном сосредоточено на определении дискурсивных и коммуникативно-прагматических признаков текстов отдельных типологий, лингвистических и экстралингвистических элементов дискурса, на анализе его основных интенций и стратегий.

Ключевые слова: дискурс, экологический дискурс, лингвистика, дискурсоведение, коммуникативные стратегии, концептосфера, концепт.

TSMUKH O.

ECOLOGICAL DISCOURSE IN THE CONTEXT OF MODERN LINGUISTIC STUDIES ON DISCOURSE

Review of the research papers on the discourse of different professional typology as the object of investigation is presented. The analysis has shown that the linguists' attention is mainly focused on defining: 1) discourse, communicative, pragmatic features of the texts of particular typology; 2) linguistic and extra-linguistic elements of discourse; 3) communicative strategies of discourse; 4) discourse linguistic, pragmatic, and sociolinguistic features. The range of problems connected with the research of the modern ecological discourse is determined.

Key words: discourse, ecological discourse, linguistics, discourse linguistics, communicative strategies, conceptual sphere, concept.